

Jak utvářet Evropu: konvenčně nebo konventně? Konvent jako alternativní metoda přípravy základních smluv evropské integrace

The Making of Europe – Conventional or Unconventional? The Convention as an Alternative Method of Drafting European Treaties

Abstract: This article presents a critical analysis of the Convention method, which was used to draft the founding treaties underpinning European integration. The article examines the nature, advantages, and disadvantages of the Convention method, comparing it with the traditional Intergovernmental Conference (IGC) method. After identifying the general features of the Convention and the IGC, we compare the behaviour of four small EU Member States (Belgium, Ireland, the Czech Republic, and Estonia) at the Convention on the Future of the European Union. Following this, we focus on the elements of socialization and rational bargaining manifest in the four countries' behaviour. Finally, we show how aspects of intergovernmental diplomacy and parliamentary procedures are mixed in the Convention model, and how certain aspects of deliberative democracy mingle with rational choice bargaining.

Key words: European Union, Convention, IGC, socialization, rational bargaining, deliberation, intergovernmental institutionalism, constructivism.

Tato stať je kritickou analýzou a posouzením metody konventu při přípravě základních smluv evropské integrace. Studie se zaměřuje na charakter, respektive výhody a nevýhody metody konventu ve srovnání s klasickou metodou mezivládních konferencí (*Intergovernmental Conference – IGC*). Konkrétně srovnává chování a jednání čtyř menších členských států (dvou nedávno přistoupivších a dvou starších členů EU) na Konventu o budoucnosti EU. Jako teoreticko-analytický rámec práce slouží srovnání prvků socializace a teorie racionální volby v chování a jednání analyzovaných zemí. Stať se soustředí pouze na *metodu* konventu v porovnání s IGC, nikoli na jejich výstupy.¹

Následující text je rozdělen do čtyř částí. V první z nich je představen teoretický rámec a východiska studie, nezbytná pro naši analýzu použití metod konventu a mezivládní konference. U konventu se soustředíme na teorie pracující s konceptem socializace a sociálního učení, které se nabízejí jako alternativy k racionální teorii vyjednávání, jež bývá naopak spojována s metodou IGC. Druhá část je historickou paralelní analýzou dvou „konventních shromáždění“ v dějinách ES/EU (Konventu na přípravu Charty základních práv EU a Konventu o budoucnosti EU) a dvou přelomových IGC (IGC předcházející Amsterodamské smlouvě a Smlouvě z Nice).² Tato kapitola nabízí obecné poznatky o obou zkoumaných metodách. Ve třetí části si všímáme chování a jednání dvou menších „starých“ členských států (Belgie a Irska) a dvou menších kandidátských, respektive „nových“ členských států (České republiky a Estonska)³ na Konventu o budoucnosti EU. Soustředíme se především na přítomnost prvků racionální volby a socializace. Na závěr hodnotíme možnosti a aspekty budoucího použití metody konventu a shrneme svá zjištění.

TEORETICKÝ RÁMEC

Na metody konventu a mezivládní konference v této studii nahlížíme perspektivou *teorie vyjednávání*. V rámci této teorie lze proces přípravy textů základních smluv (vyjednávání o nich) na IGC či na konventu analyzovat buď z hlediska *liberálně-mezivládního paradigmatu*, stavějícího převážně na teorii racionální volby (*rational bargaining*), anebo z hlediska (institucionální) *socializace*, respektive *sociálního/komplexního učení*.

Zcela zásadní prací liberálního mezivládního přístupu, který se stal v devadesátých letech ústřední teorií evropské integrace, je kniha Andrewa Moravcsika *The Choice for Europe* (Moravcsik, 1998). Moravcsik v ní na základě důkladné analýzy vyjednávání o Jednotném evropském aktu (1986) a o Maastrichtské smlouvě (1990) rozvíjí svůj dvoustupeňový model evropské integrace. Jeho model kombinuje liberální teorie mezinárodních vztahů a mezinárodní politickou teorii s teorií vyjednávání. Ve stručnosti jej lze popsat následovně: hlavními aktéry jsou (členské) státy, které prosazují své zájmy. Tyto zájmy však (na rozdíl od realistických premis) nevyplývají z rozložení moci v systému, nýbrž z požadavků vnitřní politiky států: vláda se snaží udržet u moci, a proto uspokojuje požadavky nejvýznamnějších sil na domácí politické scéně. Agregací těchto požadavků vzniká národní zájem a ten vláda v rámci evropských vyjednávacích procesů následně prosazuje. Dojednané kompromisy, které se pak na evropské úrovni institucionalizují, naopak zpětně posilují postavení vlády vůči domácím politickým silám (vlády mají výlučný přístup ke klíčovým informacím), nejsou však příčinou dalšího vývoje integrace (Moravcsik, 1998).

Takto se tradičně summity Evropské unie (EU) i mezivládní konference popisují. Tím se ovšem zapomíná na to, že procesy vyjednávání o reformě základních smluv jsou často navzdory značným přípravám nedostatečně definovanými vyjednávacími situacemi. Pověřenci členských států nemají jednak kompletně jasno o vlastních preferencích, jednak dostatečně neznají ani preference ostatních aktérů, nemluvě o mnoha detailech řady složitých projednávaných otázek (Beach, 2003, s. 4).

Proti mezivládnímu paradigmatu, stavějícímu na teorii racionální volby (byť korigované poznatky z institucionalismu), se již více než desetiletí staví přístupy a školy, které čerpají ze sociologie, teorie komunikace a analýzy diskurzu. Právě v souvislosti s tím, že Unie v poslední době už podruhé sáhla k metodě konventu, se objevily četné studie obsahující konvent jako prostředek *deliberativní demokracie*. Úhelným kamenem deliberace je proces komunikace (Habermas, 1996; Elster, 1998; Eriksen – Fossum /eds./, 2000). Deliberativní demokracie stojí na určitých institucionálních a společenských podmínkách, které umožňují volnou diskuzi o rovnocenných alternativách rozhodování: jednak tím, že dávají prostor k vyjadřování, ke sdružování a k diskuzi, a jednak tím, že zmocnění k výkonu zmíněných rozhodnutí i výkon těchto rozhodnutí samotný podmiňují právě nutností takové předchozí diskuze. Vůči této diskuzi má pak výkonná moc závazek odpovědnosti (Cohen – Sabel, 1997). Deliberativní demokracie se podle svých zastánců (např. Elster, 1998; Eriksen – Fossum /eds./, 2000; Habermas, 1996) především v kontextu EU a jejího konstitučního procesu nejvíce blíží k ideálu původní smlouvy mezi svobodnými a sobě rovnými občany (srov. Bellamy, 2003). Předpokladem deliberace je *socializace* („*uvedení nových členů určité společnosti do způsobů chování, které daná společnost preferuje*“ – Risse – Ropp – Sikkink, 1999, s. 11) a *sociální učení*, díky nimž dochází ke změně preferencí, která je dobrovolná a nedochází k ní z důvodu tlaku rozhodujících aktérů z domácí politické scény (srov. Königová, 2004). Co zastánce této teorie vede k přesvědčení, že konvent se minimálně svým konceptem blíží k ideálu deliberativní demokracie? A mají skutečně pravdu?

Vyjednávání, jeden z prvků komunikace, je úzce spojeno s mezilidskou a mezistátní interakcí. Je to *forma komunikace vedená tak, aby umožnila dosáhnout dohody při jednáních, při nichž zúčastněné strany mají jak společné, tak i rozdílné zájmy* (Fisher – Ury – Patton, 1994, s. 11, cit. dle Peterková, 2004, s. 51; srov. Berridge, 2002). Vyjednávání kromě těchto předpokladů závisí i na řadě interních a externích aspektů, včetně dobrovolnosti, roz-

dělení či výměny hmotných a nehmotných zdrojů, návaznosti a dynamiky procesu, (ne)úplnosti informací, stupně internalizace sdílených či rozdílných (kulturních) norem atd.

Nezávisle na obsahu vyjednávání a počtu účastníků jsou jeho základními prvky *informace, čas a moc*. Všechny tři jsou pro naše studium metod IGC a konventu klíčové. Účelem IGC i konventu je získat a zpracovat co nejvíce *informací* o povaze projednávaných věcí i o partnerech při jednání, o jejich preferencích a zájmech, na jejichž základě pak může proběhnout revize základních textů ES/EU. Teorie racionální volby pracuje s konceptem *jednoduchého (bayesovského) učení*: po každé interakci, při níž aktéři získají nové informace, aktéři aktualizují svůj pohled na ostatní aktéry. Komunikace je pojmána instrumentálně a identity i zájmy aktérů jsou pro racionalisty zafixované; nepočítá se s tím, že se v sociálním kontextu interakce mohou měnit základní vlastnosti aktérů (Checkel, 2001, s. 561; Schimmelfennig – Sedelmeier, 2002).

Sociologií formované směry (např. konstruktivismus či sociologický institucionalismus) naopak sahají po modelu *komplexního/sociálního učení*. Ten čerpá především z poznatků kognitivní a sociální psychologie a částečně i organizační teorie (Checkel, 2001). Zájmy a identity aktérů jsou formovány prostřednictvím a v průběhu interakcí, jednotliví aktéři se navíc vyznačují omezenou racionalitou a učí se praktickou zkušeností (Checkel, 1999; Christiansen – Falkner – Jørgensen, 2002). Komplexní/sociální učení vedle logiky výhodnosti zapojuje i logiku vhodnosti (chování podle za své přijatých norem), v některých případech dává prostor též logice argumentativní, která umožňuje změnu preferencí na základě přesvědčení v diskuzi (srov. Risse, 2000). Takto internalizované normy ovlivňují formování identit aktérů, definici jejich zájmů a preferencí a způsob jejich chování na mezinárodní scéně či na nadnárodní půdě.

Metoda IGC i metoda konventu jsou rovněž extrémně citlivé na *čas*. A právě kvůli časovým omezením nejrůzněji dochází k jinak nebo dříve nepředstavitelným dohodám a ujednáním. Teorie vyjednávání rozlišuje mezi vnímáním času individualistickými kulturami (euro-americká civilizace) a kulturami kolektivistickými (např. Čína, Japonsko, většina arabských zemí). Individualistické společnosti jsou – řečeno s jistou nadsázkou – „přímo ovládnuty hodinami, rozvrhy, konečnými termíny“ (Peterková, 2004, s. 59–60) a jakékoli nesplnění závazků v čase se vnímá převážně negativně. Jakkoli je za důležitou pokládána minulost, prioritu má současnost a ještě více budoucnost. Kolektivistické společnosti mají naopak k času daleko svobodnější a současně pokornější vztah (odmítají se při jednání uzavřít do úzkých limitů deadline a nabitých rozvrhů) a vše, co se stalo v minulosti, je pro ně velmi důležité, mnohdy dokonce určující, i v současnosti a do budoucna.

Je jasné, kam na této ose patří metoda IGC. Ale co konvent, jehož ambice, jak byly avizovány, i očekávání s ním spojená jsou daleko větší a jehož zamýšlené důsledky jsou daleko širší? Vedle rozdílu individualistické versus kolektivistické společnosti lze totiž dělit čáru vést i jinak. Toto druhé rozlišení čerpá z francouzské historické školy *Les Annales* a je vztahem mezi různými časovými rovinami: mezi dlouhodobou (na staletí počítanou) perspektivou *la longue durée*, střednědobou (desetiletí trvající) perspektivou *conjunctures* a bezprostřední perspektivou *evennement* (Drulák, 2001). V tom případě by záměry konventu mohly poukazovat na snahu o překonání perspektivy *evennement*, zosobňované summity a IGC (odpovídající vyjednávání v individualistické společnosti), a naopak úsilí o takový proces, který by měl na zřeteli střednědobou perspektivu, přesahující krátkodobé zisky a výhody a současně stavějící na společném referenčním rámci na základě společných (historických a diskurzivních) zkušeností a prožitků.

Třetím určujícím prvkem vyjednávání je *moc*, „*způsobilost nebo schopnost, která nám pomůže uskutečňovat naše představy... řídit lidi, události, situace a sebe*“ (Cohen, 1998, cit. dle Peterkové, 2004, s. 52). Moc je veličinou vztahovou a založenou na uvědomění si její existence či naopak absence. Moc je v jednotlivých oblastech relevantních pro náš výzkum také chápána odlišně. Zatímco tradiční realistický přístup se soustředí především na tzv. *tvrdou moc*,⁴ teorie, které se zabývají evropskou integrací, obvykle volí jiné pojetí.

Moravcsik např. preferuje takové pojetí vyjednávací moci (*bargaining power*), které klade důraz na vyjednávací pozici aktérů. Čím výraznější jsou preference aktéra, tím obtížnější je pro něj hledat kompromis a tím je jeho pozice ve srovnání s ostatními aktéry slabší. Sociologií inspirované směry se pro změnu zaměřují zejména na subjektivní percepci postavení aktérů či na intersubjektivně sdílené pojetí moci.

Srovnávací analýza IGC a konventních shromáždění využívá kontrastu a vzájemného prolínání/doplňování metod vyjednávání podle modelu racionálního aktéra a podle metod deliberačních, respektive socializačních.

Metodu konventu jsme zkoumali za použití převážně kvalitativních metod. Na základě studia sekundární literatury a dokumentů jsme nejprve popsali modely a metody konventu a IGC. U obou jsme se pokusili identifikovat hlavní obecné charakteristiky. Ve druhém kroku jsme analyzovali dvě shromáždění konventního charakteru v historii ES/EU, tj. Konvent na přípravu Charty základních práv EU (2000) a Konvent o budoucnosti EU (2002–2003). Paralelně jsme zkoumali i dvě mezivládní konference (před Amsterodamskou smlouvou a Smlouvou z Nice) s krátkým exkurzem do poslední IGC, věnované Ústavní smlouvě. U všech čtyřech sledovaných procesů jsme se pokusili o popis jejich účelu, cílů, procedur, průběhu a chování relevantních aktérů. Zatřetí jsme se zaměřili na zhodnocení úspěšnosti dvou starších členských států – Belgie a Irsko –, jež se všech čtyřech událostí zúčastnily. Následně jsme se pokusili zmapovat pozice České republiky a Estonska jako reprezentantů kandidátských zemí na Konventu o budoucnosti EU. Analogicky k předchozímu kroku jsme posuzovali, jak se jejich aktivity promítly do fungování, obsahu jednání a výstupů konventu. Opět jsme si všimli i použitých strategií a taktik vyjednávání.

Kritéria pro volbu analyzovaných zemí byla vcelku jednoduchá. Snažili jsme se především zachytit situaci menších zemí, neboť jsme usilovali o srovnatelnost zvolených zemí s Českou republikou. Kromě srovnání starých a nových členů jsme se zaměřili na vzájemnou komparaci malých a středně velkých zemí, které jsou měřítkem toho, zda v této nové metodě převažují prvky deliberativní demokracie (tak jako se na evropské úrovni děje v Komisi či v COREPERu /Výbor stálých zástupců/ – viz Pollak, 2004; Donat, 1997), anebo naopak vyjednávání dle principů racionální volby (jako na IGC nebo na summitech). Kritéria⁵ rozdělená do dvou kategorií i zvolené země přehledně zachycuje následující tabulka.

Kritéria volby analyzovaných zemí

<i>Starý/nový členský stát (velikost země)</i>	<i>Starý členský stát (vstup před rokem 2004)</i>	<i>Nový členský stát (vstup v roce 2004)</i>
<i>Malá země (do 5 mil. obyvatel)</i>	Irsko	Estonsko
<i>Střední země (5–15 mil. obyvatel)</i>	Belgie	Česká republika

Na závěr jsme zhodnotili úspěšnost sledovaných aktérů na IGC a na konventech. Tu jsme následně vztáhli k míře jejich socializace i k tomu, zda jde o starší nebo nové členské státy.

HISTORICKÁ PARALELNÍ ANALÝZA

Metoda IGC obecně

Mezivládní konference (IGC) je v evropském integračním procesu chápána jako *základní nástroj změny zakládajících smluv*. Konkrétní vymezení IGC nám poskytuje článek 48 Smlouvy o Evropské unii (*Consolidated Version of the Treaty on European Union, 2002*),

kteřý poskytuje vládám členských států (a Evropské komisi) právo podat Radě návrh na změnu znění zakládajících smluv. IGC je pak svolána, pokud o tom – po potřebných konzultacích – rozhodne předsedající Rady. Tohoto ustanovení bylo již v minulosti využito mnohokrát, poprvé v roce 1962 a pak znovu v letech 1965, 1970 a 1975. Ve všech těchto případech byly však IGC pouze vyvrcholením jednání Rady samotné a nedosahovaly tedy důležitosti novějších IGC. Mezivládní konference v současné podobě se začaly prosazovat až od jednání o Jednotném evropském aktu. Všechny následující IGC se pak staly událostmi s velkým politickým dopadem (*Dinan /ed./, 2000, s. 294; Weidenfeld /ed./, 1998, s. 22–23*). IGC proto představují v pojetí mnoha autorů zcela zásadní vyvrcholení evropského integračního procesu, kde se rozhoduje o jeho dlouhodobém směřování.

Analyzované IGC (Amsterdam a Nice) pojí kromě chronologického sledu i několik dalších charakteristik, společných též ostatním mezivládním konferencím.

V první řadě jde o klasický „reformní cyklus“, jehož jsou IGC nedílnou součástí (*Dinan /ed./, 2000, s. 296*). Tento cyklus začíná uvědoměním si potřeby reformy a pokračuje přes přípravu jednání, stanovování projednávaných otázek (*agenda setting*) a samotné jednání a formulaci navrhovaných změn až po přijetí konečného znění revidované smlouvy a její ratifikaci. Vzhledem k občasným problémům a zpoždování ve všech fázích tohoto cyklu se však často jeden reformní cyklus prolíná s následujícím. Dalším společným rysem, který se na posledních IGC projevoval velmi výrazně, byla vzrůstající propast mezi složitostí projednávané problematiky a nezalostí či nezájmem široké veřejnosti o průběh a výsledky jednání. Do třetice je třeba se zmínit i o značné výlučnosti a uzavřenosti jednání IGC. Konference totiž vzhledem ke svému mezivládnímu charakteru do značné míry obcházely aktéry uvnitř členských států a současně vytvářely i dlouhodoběji fungující paralelní strukturu k institucím Evropské unie.

Mezivládní konference, 1996–1997 (příprava Amsterodamské smlouvy)

Konání amsterodamské konference předvídala již Maastrichtská smlouva (Smlouva o Evropské unii), a proto byla tato nová IGC zpočátku nazývána Maastricht II. Přípravné kroky byly zahájeny již zhruba půl roku poté, kdy Maastrichtská smlouva vstoupila v platnost; tehdy bylo rozhodnuto o vytvoření reflexní skupiny, jež se měla zabývat přípravou IGC. Reflexní skupina, tvořená osobními pověřenci ministrů, se poprvé sešla v červnu téhož roku. Po zahájení jednání IGC v březnu 1996 se pověřenci ministrů scházeli i nadále v týdenních intervalech, zatímco ministři jednou za měsíc.

Metoda IGC se při srovnání s maastrichtskou konferencí v obecném stylu práce nezměnila. Pokud nějaké změny nastaly, pak byly způsobeny proměnou vnějších okolností. V první řadě již neprobíhala dvě paralelní jednání jako během předchozí IGC, neboť ústřední téma bylo pouze jedno: politická příprava na eventuální rozšíření Evropské unie na východ. Změna byla ovšem patrná také v přístupu jednotlivých delegací, které své poziční dokumenty neprezentovaly přímo jako reformulaci textu smluv (*rov. Petite, 1998*). To přispělo k pomalejšímu vývoji vyjednávání, ale zároveň se tím účinně zabránilo kolapsům jednání, známým z předchozí IGC. Ani tlak způsobený rozšířením nebyl však dostatečným motivem pro radikálnější laděnou reformu. Ba právě naopak, IGC nedokázala najít řešení nejpálčivějších otázek, tj. především reformy institucí.

Ačkoli se evropské instituce, a dokonce i některé členské státy pokoušely o vyvolání veřejné diskuze před i v průběhu IGC (*Dinan /ed./, 2000, s. 297*), nebyly tyto jejich snahy příliš úspěšné. To se ukázalo nejen na malém zájmu veřejnosti o průběh IGC, ale i na klesající podpoře evropské integrace jak ze strany politických elit, tak i ze strany nejširší veřejnosti. Zároveň je však třeba vyzdvihnout snahu o větší transparentnost IGC. Předsedající země pořádala po každém zasedání tiskové konference, delegace se veřejně vyjadřovaly ke svým stanoviskům apod. (*Petite, 1998*). Stejně tak se zkvalitnilo zapojení Evropského parlamentu (EP), které bylo ještě intenzivnější než v letech 1990–1991.

Mezivládní konference, 2000 (příprava Smlouvy z Nice)

Nutnost svolání další IGC byla po neúspěchu Amsterdamu naprosto zřejmá, a proto se také hovořilo o nutnosti dojednat tzv. „*Amsterdam left-overs*“ (srov. např. Pinder, 2001), jakkoli časem došlo k přesahu této problematiky i jinam (otázka tzv. flexibility⁶ apod.). Příprava na konferenci byla tentokrát časově mnohem úspornější. Na podzim roku 1999 Komise obdržela tzv. Dehaeneovu zprávu, která identifikovala základní institucionální problémy, kterým bude muset EU čelit. A již na začátku následujícího roku zveřejnila Komise i EP své pozice ohledně možných změn, které budou na IGC projednávány. V únoru téhož roku za portugalského předsednictví pak byla IGC oficiálně zahájena. Jednací metoda zůstala podobná jako u předchozí IGC. Avšak ministři se nyní scházeli dvakrát, nikoli pouze jednou měsíčně. Tento posun ovšem nic neměnil na tom, že hlavní tíže vyjednávání ležela na bedrech ministerských pověřenců, kteří spolu jednali obvykle dva dny v týdnu. Jednání je možné rozdělit na dvě etapy: na etapu shromažďování názorů a na etapu samotného vyjednávání (srov. Yataganas, 2001).

Jedním z důležitých témat byl rostoucí demokratický deficit. IGC sama šla příkladem; transparentnost jednání se zvýšila především díky tomu, že všechny zásadní dokumenty i návrhy byly uveřejněny na internetové stránce Rady.⁷ Komise se také snažila o vedení dialogu s představiteli nevládních organizací a orgánů samosprávy členských států i s veřejností. Dalšího posílení se dočkal i EP. Jeho předsedkyně se před každou ministerskou schůzkou setkávala s jejími účastníky a dva poslanci EP se stali oficiálními pozorovateli na jednáních skupiny pověřenců (Yataganas, 2001).

Mezivládní konference, 2003 (příprava Ústavní smlouvy)

Poslední IGC představovala specifický případ hned z několika důvodů. Jednak šlo o konferenci, jíž předcházela rozsáhlá příprava formou jednání Konventu o budoucnosti EU, a jednak bylo jejím cílem vypracování konečného znění Ústavní smlouvy, tedy zcela nového dokumentu, který by konsolidoval dosud velmi netransparentní systém evropské legislativy (srov. např. Kratochvíl, 2004). Jednání o Ústavní smlouvě ve druhé polovině roku 2003 měla původně vyvrcholit schválením textu smlouvy na prosincovém summitu v Bruselu. Avšak ukázalo se, že neshody mezi členskými státy byly natolik zásadní, že nebylo možné nalézt společné stanovisko. Činnost IGC byla tedy na určitou dobu pozastavena a ke změně došlo až na jaře dalšího roku, a to po vítězství levice ve španělských volbách. Ačkoli připravenost k jednání potvrdil i francouzsko-německý tandem, podařilo se jednání uzavřít teprve 18. 6. 2004.

Metoda poslední IGC byla sice obdobná jako jednání konferencí předcházejících, avšak charakter IGC byl zásadně proměněn faktem, že jednající před sebou již měli ucelený text. S většinou textu velká část vlád členských států souhlasila, a proto bylo možné se soustředit pouze na nejspornější otázky jako složení Komise či QMV (hlasování kvalifikovanou většinou). Také míra transparentnosti jednání, dosažená na niceské IGC, zůstala zachována.

Metoda konventu obecně

Institut *konventu* není v historii tvorby základních dokumentů státního i mezinárodního práva ničím neznámým. Nejproslulejším a nejúspěšnějším konventem byl ústavodárny konvent ve Philadelphii. Z něj vzešla v roce 1787 Ústava Spojených států amerických a byl také často zmiňovanou paralelou či inspirací Konventu o budoucnosti EU. V celé řadě strukturálních předpokladů i cílů se tyto dva konventy podstatně lišily,⁸ jakkoli jim byla společná silná role řídicího výboru, respektive předsednictva. Konvent jako shromáždění osob, které se sešly za určitým účelem (zpravidla politicky definovaným a následně legislativně či jinak normativně zachyceným), byl použit i po Francouzské revoluci v letech 1792–1795. Otisky této metody lze zaznamenat též v anglickém „restauračním“ parlamentu či v německém náboženském, respektive studentském prostředí (Kohout – Foga-da, 2003, s. 15).

Konvent v kontextu evropské integrace tedy logicky není standardním nástrojem změny základních smluv, ačkoli téma jeho institucionalizace (a jeho používání jako standardního mechanismu řešení zásadních integračních otázek) se na posledním Konventu o budoucnosti EU objevilo. Ani u jednoho ze sledovaných konventů nebylo tedy jasné vymezení působnosti, neexistoval pevně definovaný mandát, respektive definice, která by (analogicky k IGC) byla zakotvena v základních smlouvách EU.⁹ V odborné literatuře (např. Shaw, 2003; Magnette, 2003; Pollak, 2004; Zanon, 2003) jsou za základní principy konventní metody jako prvku deliberativní demokracie označovány: argumentační logika (oproti logice výhodnosti, tj. analýze nákladů a výnosů), diskuze (namísto neústupného prosazování výchozí pozice), přesvědčování kvalitou argumentů (namísto donucování z pozice větší moci) a konsenzus či kompromis (namísto výhry či prohry dané strany). Celkově lze říci, že metoda konventu nově kombinuje prvky parlamentní demokracie a diplomacie (Duff, 2003, s. 2).

Ve srovnání s IGC jsou konventy využívány v EU jednorázovými a nepravidelnými událostmi, jejichž účelem je práce na jednom výstupu (jakkoli existuje možnost sepsání dokumentu s několika opcemi, jak se původně uvažovalo i u Konventu o budoucnosti EU). Druhým jednotícím prvkem, odlišujícím konventy od IGC, je větší pestrost, tj. zapojení širšího spektra aktérů (nejen zástupců vlád a Komise), přičemž nejvýznamnější je angažmá poslanců národních parlamentů i EP. Třetí odlišnou charakteristikou je pak otevřenost a větší transparentnost jednání – ovšem je nutné podotknout, že *pouze* plenárního – a dále pak dostupnost všech projednávaných dokumentů, prepisů zasedání a příspěvků.¹⁰

Zárodek konventní metody se v historii evropské integrace poprvé objevil v listopadu 1990 při čtyřdenní „společné parlamentní přípravě“ návrhů změn základní smlouvy, z nichž se mnohé objevily na programu předmaastrichtské IGC a následně i v Maastrichtské smlouvě. Předmaastrichtská parlamentní skupina byla složena ze dvou třetin z pověřenců národních parlamentů a z jedné třetiny z poslanců Evropského parlamentu, který hrál rozhodující roli při jejím svolání. Tehdy poprvé poslanci parlamentů členských států diskutovali o výstupu (o společné deklaraci), který měli následně (po IGC) sami ratifikovat. Tyto parlamentní „*assizes*“ – jak je nazval tehdejší francouzský prezident Mitterrand (Corbett, 1998, s. 296) – měly původně zahrnovat i pověřence vlád členských států a Komise, nakonec se jich však účastnili pouze zástupci parlamentů.¹¹ Vzhledem ke své krátkosti nedokázaly „*assizes*“ poskytnout prostor pro skutečnou socializaci a širší uplatnění sociálního učení. Zároveň však nebyly natolik politicky důsažné, aby byly pobídkou pro racionální vyjednávání liberálně-mezivládního modelu. Naproti tomu Konvent na přípravu Charty základních práv EU již prostor k socializaci a k deliberaci nabízel.

Konvent na přípravu Charty základních práv EU, 2000

Tento konvent měl vypracovat chartu, jež by uspořádala stávající základní práva občanů EU do jednoho dokumentu, který by navíc oslovil veřejnost. Od tohoto mandátu, specifikovaného kolínským zasedáním Evropské rady v červnu 1999, se v zásadě neodchýlil.

Konvent trval devět měsíců¹² a předsedal mu bývalý německý spolkový prezident Roman Herzog spolu se dvěma místopředsedy. Kromě dvou poslanců parlamentu z každého členského státu a poslanců EP se jej účastnil zástupce Komise a zmocněnci hlav států a vlád členských států, celkem 62 členů. Po dvou pozorovatelích zde měl Evropský soudní dvůr a Rada Evropy, přihlíželi i pověřenci Hospodářského a sociálního výboru, Výboru regionů a evropský ombudsman. Dělicí čáry, stejně jako na pozdějším Konventu o budoucnosti EU, běžely jak mezi exekutivou a legislativci, tak mezi evropskými a národními institucemi.

Velmi silné a respektované bylo malé efektivní prezidium. Dále se projevila absence předchozí socializace poslanců národních parlamentů; teprve později se v souvislosti se schváleným textem hovořilo o „*kolektivní alchymii*“ (Deloche-Gaudez, 2001, s. 12), jakkoli to někteří odmítali a vysvětlovali shodu na chartě „*tradičním evropským kompromi-*

sem“ (*Deloche-Gaudez, 2001, s. 12*). Osobními zmocněnci hlav států a vlád nebyli pouze politici, ale i úředníci (často právníci), navíc zpravidla neměli přímé instrukce od svých vlád, i když s nimi byli v úzkém kontaktu (*Deloche-Gaudez, 2001, s. 15*). O to větší prostor pro deliberaci vznikal.

Sezení tohoto konventu byla veřejná, občanská společnost měla možnost zapojit se do diskuze a předkládat svá stanoviska, návrhy a připomínky. Dokumenty byly v elektronické podobě dostupné veřejnosti.¹³ Přesto však o něm širší evropská veřejnost téměř nevěděla, a tak jeho účastníci mohli těžit z minimálního mediálního tlaku. Právě tato „uzavřenost“ jednání i delší a časté vzájemné interakce účastníků pomohly k budování společného referenčního rámce. K socializaci účastníků paradoxně napomohlo i sezení podle abecedního pořádku, kterým se „národní delegace“ i zástupci evropských orgánů dokonale promísili (*Deloche-Gaudez, 2001*). Cílem bylo upevnění legitimacy a identity v EU (*Kroupa, 2002*), tedy nikoli bezprostřední, ale střednědobá perspektiva. Přesto především zmocněnci vlád museli ke konci (s blížící se IGC) „autocenzurovat“ své postoje na základě toho, co pokládali za schválně svou vládnoucí garniturou. Střednědobou perspektivu začala ke konci zastírat perspektiva krátkodobá. Až do konce zůstala otevřena otázka závaznosti či nezávaznosti výstupu (charty).

Ačkoli se na tento konvent zpočátku nahlíželo skepticky a daleko větší pozornost poukala souběžně zahájená IGC před Smlouvou z Nice, nakonec byl ve své práci tento konvent úspěšnější a efektivnější než IGC a summit před Smlouvou z Nice (*Deloche-Gaudez, 2001, s. 2*). I když byl jeho výstup (charta) do evropské legislativy zakomponován až v návrhu evropské Ústavní smlouvy, bude-li tato Ústavní smlouva schválena, bude mít zřejmě delší trvání než Smlouva z Nice. Po selhání „niceské“ IGC se začalo tedy hovořit o využití konventu při přípravě zásadní revize základních smluv, jaká se plánovala v souvislosti s blížícím se rozšířením.

Konvent o budoucnosti EU, 2002–2003

Konvent o budoucnosti EU v mnoha ohledech vycházel z konventu předcházejícího. Výhodou byl postačující časový rámec (28. 2. 2002 – 10. 7. 2003), nevýhodou pak velká, i když vzhledem k jeho cílům a k blížícímu se rozšíření nutná tematická šíře¹⁴ a veliký tlak odpovědnosti.

Zakotvenost účastníků v domácím politickém kontextu na jednu stranu dodávala plénu tolik žádanou demokratickou legitimitu, na druhou stranu komplikovala nezaujatou a soustředěnou práci na tematickém úkolu. Navzdory svému autoritativnímu chování se předsednictvo (*srov. např. Norman, 2003; Zanon, 2003; Plecítý, 2003; Macek, 2003; Pitrová, 2004, komentující jednání prezidenta konventu Giscarda d'Estaing*) paradoxně v mnoha případech ukazovalo jako nedostatečně silné vést a směřovat konvent. Daleko efektivnější a aktivnější byly schůzky a konzultace tří hlavních stranicko-politických proudů (Evropské strany lidové – EPP, socialistů a liberálů), fungování většiny z jedenácti pracovních skupin (*Norman, 2003*) a iniciativy některých neformálních uskupení (*srov. Konvent je zlom v evropských dějinách, 2003*). Právě zde (tj. v *diplomatické* podobě jednání) docházelo k nejintenzivnější socializaci (*srov. např. Norman, 2003; Bausili, 2003*). Sezení bylo opět uspořádáno podle abecedního pořádku. Plénům se také poněkud nečekaně stmelilo kvůli zmiňovaným střetům s předsednictvem, respektive s prezidentem.

Stejně jako v předchozím případě byla zvolena procedura „opakovaného hledání konsenzu“ (*srov. Zanon, 2003; Deloche-Gaudez, 2001*), která je známa z práce Komise i COREPERu. Ta odstranila napětí spojené s hlasováním, zdůraznila prvek diskuze a umožnila vypracování jednoho výstupu. Zároveň však určité aktéry zvýhodňovala. Především posílila prezidium, respektive prezidenta konventu, který leckdy uděloval slovo podle svého uvážení. Prezidentem formulované návrhy znění Ústavní smlouvy, předkládané v poslední fázi, spoléhaly na interpretaci řečeného či písemně podaného a vytvářely prostor pro manipulativní praktiky (*srov. Zanon, 2003; Norman, 2003; Plecítý, 2003*;

Pitrová, 2004) a v zásadě bilaterální diplomacii.¹⁵ Zde se jasně projevovala pouze hypotetická rovnost vyjednávacích či delibéracích; privilegovaná místa v předsednictvu a v sekretariátu poskytovala nejen více *informací* a *času*, ale i kontrolu (*moc*) nad průběhem diskuzí.

Navíc snaha o konsenzus, stejně jako v roce 2000, často hatila snahu o otevřenost a o transparentnost, jakkoli konvent si v tom vedl stále ještě lépe než IGC (*Deloche-Gaudez, 2001, s. 28–29*). To se projevovalo nikoli v první, naslouchací fázi konventu, ale ve druhé (analytické) a především ve třetí (formulační) fázi, kdy řada důležitých setkání a jednání probíhala za zavřenými dveřmi (*Bausili, 2003; Plecity, 2003; Norman, 2003; Smerdel, 2003*). Navíc asymetrie v distribuci informací mezi plénem a předsednictvem (výrazně ve prospěch předsednictva a sekretariátu konventu) přinejmenším snižovala pravděpodobnost striktně racionálně definovaného vyjednávání. Např. k prvním šestnácti navrženým článkům Ústavní smlouvy se sešlo 1087 připomínek, takže těžko který delegát měl v tu chvíli přehled o momentální situaci a o rozložení preferencí a sil (*Beach, 2003, s. 4*). Kognitivní schopnosti aktérů a jejich racionalita byly od té chvíle opakovaně omezovány. Zcela přitom ponecháváme stranou množství distribuovaných příspěvků, návrhů a připomínek v nepracovních jazycích Unie či to, že mnozí vládní delegáti záměrně své preference jasně nedeklarovali v úplnosti (*Beach, 2003, s. 4*). Asymetrie z hlediska informací i moci se projevovala také mezi zástupci kandidátských zemí a členských států.

Ukázalo se, že i když si byl v roce 2003 existence konventu a jeho významu vědom pouhý zlomek evropských občanů,¹⁶ selektivní mediální pokrytí (viz např. britské bulvární deníky či dánský a rakouský tisk) mělo efekt „populizace“ především ve směru k chování pověřenců vlád a některých poslanců národních parlamentů (*Norman, 2003; rozhovory se dvěma českými účastníky konventu*). Čím více se navíc blížil termín svolání IGC, tím se zasedání konventu více politizovala ve smyslu vnášení citlivých a aktuálních mezinárodněpolitických témat, která s prací konventu souvisela jen volně.¹⁷

Bez ohledu na výše řečené však velkým přínosem byla „iniciace“ konventistů z kandidátských zemí, kteří tak vcelku bezbolestně vplývali do fungování evropských institucí a socializovali se do prostředí evropských orgánů a procedurálních zvyklostí EU, i když jejich postavení na konventu nebylo stejné jako postavení zástupců členských států. Mnohým to výrazně pomohlo utřídit (a nezřídka i poprvé jasně formulovat) vlastní „evropskou“ politiku (*Duff, 2003; Phinnemore, 2004; Königová, 2002*).

Výše uvedené analýzy dvou konventních shromáždění ukázaly, že konvent nově kombinuje prvky parlamentní demokracie a diplomacie. Současně tato metoda obsahuje mnohé znaky deliberativní demokracie (diskuze a přesvědčování, konsenzus a kompromis), stavějící na sice omezené, nicméně patrné socializaci členů konventu a na jejich sociálním učení.

MALÉ A STŘEDNĚ VELKÉ ZEMĚ NA KONVENTECH

Z povahy metody konventu by rozdíl mezi malými a velkými zeměmi na konventních shromážděních neměl být znát. Jak na Konventu na přípravu Charty základních práv EU, tak na Konventu o budoucnosti EU se však ukázalo, že „diplomatický“ prvek, přítomný ve složení a procedurách této metody, rozdíl mezi malými a velkými neopomíjí a že zvláště při poměrně narychlo a téměř arbitrárně navržených pracovních postupech posledního konventu hraje nezanedbatelnou roli. Následující část textu se zaměří na prvky socializace, respektive racionálního vyjednávání v chování dvou členských států a dvou v té době kandidátských zemí EU – Belgie, Irsko, České republiky a Estonska. Všechny tyto státy patří k menším zemím Unie. Sledování socializace a deliberace těchto zemí na Konventu na přípravu Charty základních práv EU je výrazně omezeno množstvím dostupné literatury i skutečností, že se prvního konventu účastnily pouze Belgie a Irsko, a proto se naše analýza omezuje na Konvent o budoucnosti EU.

Belgie na Konventu o budoucnosti EU

Mezi belgickými konventisty obecně převládalo přesvědčení, že tento orgán dosáhl výsledků, kterých tradiční IGC nebyla schopna nikdy dosáhnout. Ministr zahraničí Louis Michel před meziparlamentním shromážděním Beneluxu ocenil novou kulturu politické diskuze, která se vyznačovala velkým počtem rozmanitých aktérů, otevřeností vůči veřejnosti, účastí kandidátských zemí a především reflexí povahy a finality evropského projektu (*Convention Watch...*, S. I.). Belgický pověřenec vlády Pierre Chevalier dokonce prosazoval, aby činnost konventu byla IGC pouze přerušena a pak znovu pokračovala. Belgie celkově podporovala myšlenku permanentního konventu (o institucionálních záležitostech) a výrazně se zasazovala o to, aby závěrečný výstup následující IGC „nerozebrala na součástky“ a nezničila „pareto-optimální, křehkou rovnováhu“, dosaženou konventisty (*Convention Watch...*, S. I.).

Belgie prosazovala zahrnutí Charty základních práv EU do Ústavní smlouvy, přistoupení k Evropské konvenci o lidských právech, sepsání jedné Ústavní smlouvy slučující stávající Smlouvy o ES/EU, čitelnější a kohezivnější text smlouvy, právní subjektivitu EU, jasnější vymezení pravomocí bez katalogového uspořádání, mechanismus na monitorování subsidiarity (posilující národní parlamenty), zjednodušení právních nástrojů EU, větší unifikaci v eurozóně, lepší koordinaci vnějšího působení Unie, rozšíření QMV a spolurozhodování, posílenou spolupráci v oblasti obrany a větší roli EU v oblasti justice. Všechny tyto požadavky se nakonec promítly do konečného znění Návrhu smlouvy zakládající ústavu Evropské unie (*CONV 850/03*). Spokojeni byli Belgičané také s tím, že se v návrhu objevilo jimi prosazované zjednodušení výpočtu QMV, volba předsedy Komise Evropským parlamentem na základě nominace Evropské rady, snížení počtu komisařů od roku 2009, reforma předsednictví Rady a vytvoření funkce evropského ministra zahraničních věcí. Prosadit se jí naopak nepodařilo rozšíření QMV v oblasti sociální politiky, fiskální politiky a Společné zahraniční a bezpečnostní politiky.¹⁸

Belgie byla v prosazování svých návrhů velmi vytrvalá a důrazná a snažila se o to na několika frontách současně. Dokázala využít jak formálních, tak neformálních platform. Byla rovněž iniciátorkou prosincového memoranda zemí Beneluxu, obhajujícího komunitární metodu a výrazně se bránící stálému předsednictví Rady. Memorandum vyslalo signál velkým zemím, které se v té době v rámci diskuzí o institucionálních záležitostech snažily přebrat iniciativu a pozornost. K Beneluxu se připojily i Irsko, Finsko, Portugalsko, Řecko, Rakousko, Česká republika a Slovinsko. Skupina těchto malých a středně velkých zemí se stýkala již od října 2002 a na popud rakouského a irského pověřence se její členové začali nazývat „přátelé komunitární metody“. Skupina se posléze rozrostla na 16 zemí a obecně se pro ně vžil název „*like-minded countries*“ (skupina obdobně smýšlejících zemí, složená z vládních delegátů, kteří postupně obecně získávali na významu oproti zpočátku silnějším poslancům EP i ostatním uskupením), (*srov. Norman, 2003, s. 170–171*). Tím, že řadu ze svých požadavků dokázala prosadit (jakkoli byla spíše defenzivního charakteru, bez prezentace jedné společně odsouhlasené alternativy), potvrdila se potenciální síla správně a včas sestavených *ad hoc* koalic, díky nimž si menší země EU mohou zajistit symetričtější výchozí situaci a na základě toho pak modus diskuze vrátit do roviny prakticky argumentační a přesvědčovací, nikoli pouze mocenské.

Irsko na Konventu o budoucnosti EU

Irsko zvolilo minimalistickou strategii a zpočátku projevovalo jistou přezíravost (*srov. Bausili, 2003, s. 5*). To bylo způsobeno především tím, že proces ratifikace Smlouvy z Nice skončil teprve v říjnu 2002, zatímco konvent začal již v únoru téhož roku; země tedy byla plně zaměstnána zajištěním úspěchu druhého irského referenda.

Irská vláda konvent považovala za čistě přípravný orgán předcházející IGC v roce 2004. Byl to projev jisté „euroúnavy“ a obav, aby kolegové z jiných zemí nechtěli zajít v integraci příliš daleko, a tak neohrozili křehký irský konsenzus ohledně Smlouvy z Nice. Od

podzimu roku 2002 však vláda začala zjišťovat, že tento minimalistický přístup ji může naopak ohrozit, a namísto původního pověřence vlády začala (obdobně jako Francie a Německo) na konvent posílat ministra zahraničí. Prosazovala vytvoření jednoho smluvního textu, zrušení pilířové struktury, právní subjektivitu EU, snížení počtu právních instrumentů, větší roli národních parlamentů při monitorování subsidiarity a při volbě předsedy Komise a další změny, které se v textu nakonec objevily. Celkově Irsko dávalo přednost návrhům, posilujícím demokracii, odpovědnost a transparentnost.

Přesto na irské straně (s výjimkou euroskeptika Johna Gormleye, usilujícího o návrat ke striktně mezivládnímu modelu) přetrvávala jistá opatrnost a konzervativní přístup, snažící se o zachování *statu quo*: „... žádné nové úkoly, žádné snižování [a renacionalizace politik – pozn. aut.], nejdůležitější je, aby veřejnost strávila rozšíření kompetencí z období 90. let.“ (Bausili, 2003, s. 4.) Na rozdíl od Belgie zásadně oponovala jakémukoli použití slova „federální“ (srov. Gillet, 2003). Vláda si také neustále ponechávala prostor pro možné veto nepřijatelného návrhu na následující IGC. Přesto byl heslem Irů konsensus a kompromis.

Velmi dobrým příkladem deliberativní argumentace byla práce pracovní skupiny pro Chartu základních práv EU, která rozlišením práv a principů (Bausili, 2003, s. 6) a několika dalšími úpravami na základě dlouhé diskuze s irskými pověřenci dokázala přítomné Iry přesvědčit o podpoře závaznosti charty (opět ale s jejich poukazem na možné veto irské vlády na mezivládní konferenci).

Irové se na konventu na rozdíl od většiny delegací drželi v národním uskupení (jakkoli nevystupovali jako jeden tým – Bausili, 2003), a protože vládní Fianna Fáil nenáleží k žádné evropské politické rodině, projevoval se handicap nečlenství v žádné stranicky profilované skupině. Přesto se Irové zapojili do práce několika „sítí“, především do skupiny přátel komunitární metody a v průběhu konventu ještě postupně do několika dalších (na konventu fungovalo několikanásobné členství a složení i důležitost jednotlivých uskupení se v průběhu konventu měnily).

Česká republika na Konventu o budoucnosti EU

Česká republika na konventu nepatřila k nejinicativnějším zemím, a to ani mezi kandidátskými státy. Nicméně dokázala se zapojit do práce nejen pracovních skupin, ale i neformálních platforem (podle stranické afiliace, velikosti zemí, „euroskeptické“ orientace či podle příslušnosti ke skupině vládních pověřenců).

Tři delegáti České republiky se ve svých názorech značně lišili, přesto se našly oblasti shody, např. úsilí o sepsání jediného dokumentu, o větší roli parlamentů při monitorování subsidiarity, o zjednodušení právního instrumentáře EU a o demokratičtější volbu předsedy Komise. Stejně tak odmítali Giscardův „kongres národů“ (tj. institucionalizace konventu) či rozšiřování QMV do oblasti obrany. Komunikace mezi nimi se postupně zlepšovala, jakkoli mezi pověřencem Senátu (Josef Zieleniec) a vlády (zpočátku Jan Kavan, po většinu času však Jan Kohout) byla intenzivnější a podle jejich vlastních slov i snazší než komunikace mezi těmito dvěma a pověřencem Poslanecké sněmovny. Platilo, že se čeští konventisté socializovali každý do zcela jiných uskupení v rámci konventu.

Prioritou české vlády byl princip „jedna země – jeden komisař s jedním hlasem“, rotační předsednictví v Radě v týmové struktuře a výpočet kvalifikované většiny podle principu 60 % hlasů států se 60 % obyvatel EU (srov. Kohout – Fogada, 2003). Jan Kohout patřil do skupiny 16 obdobně smýšlejících zemí, přičemž jeho angažmá v rámci socialistické strany bylo výrazně slabší. Stejně jako ostatní dva čeští konventisté se aktivně stavěl za prosazení pověřence kandidátské země do předsednictva konventu a jistou pozornost vzbudil i svým „*non-paperem*“,¹⁹ kde vyjmenoval základní požadavky vlády, jež ale většinou nebyly specificky české a díky tomu, že představovaly zájmy i jiných států, respektive delegací, se některé podařilo prosadit i do závěrečného textu návrhu Ústavní smlouvy (srov. Macek, 2003).

Pověřencem Poslanecké sněmovny a spoluautor *Manifestu českého eurorealismu*²⁰ Jan Zahradil hájil výrazně mezivládní pozici, byl jedním ze signatářů tzv. *Minority Report* a profiloval se spíše euroskepticky. Účastnil se setkání euroskepticky laděné skupiny, která nakonec vydala *Minority Report*, usilující o mezivládně koncipovanou „Evropu demokracií“ a o zamezení dalšího prohlubování integrace – *CONV 773/03*). Podle jednoho z českých účastníků se postupně socializoval do „evropského“ prostředí a celkové porovnání původních pozic českých delegátů s jejich vyjádřeními a diskuzemi těsně před koncem činnosti konventu dosvědčily jistou, byť ne výraznou konvergenci některých jejich názorů.

Rovněž Josef Zieleniec zastupující Senát se do prostředí konventu a jeho platformy socializoval velmi rychle a významnou měrou. Kromě práce ve skupině pro evropskou ústavu se angažoval na platformě Evropské strany lidové (EPP), která patřila k nejméně aktivním a nejméně aktivním neformálním uskupením. Zieleniec byl z českých kandidátů nejvíce proevropsky orientovaný a prosazoval především posílení role a pravomocí EP (včetně volby předsedy Komise) a výraznější zahraničněpolitické fungování Evropské unie.

Celkově se v působení a návrzích českých delegátů na Konventu o budoucnosti EU (na rozdíl od Irsku či Estonska) nedá vysledovat žádná výraznější „národní linie“ a čeští konventisté – jak již bylo uvedeno – nepatřili ani k nejméně aktivním, ani (s výjimkou Jana Zahradila) k výrazně profilovaným delegátům. Všichni však využili socializačních procesů a platformy, jež konvent poskytoval, a v některých názorech u nich na základě přesvědčení jejich argumentačními protivníky či spíše partnery došlo k posunům (např. vládní postoj k reformě rotačního předsednictví či názor Jana Zahradila na princip „jedna země – jeden komisař“).

Estonsko na Konventu o budoucnosti EU

Estonsko patřilo v průběhu jednání Konventu o budoucnosti EU k nadprůměrně aktivním kandidátským zemím. Jeho angažovanost úzce souvisela s výrazně artikulovanými zájmy Estonska, jež by eventuálně mohly být v důsledku zásadní proměny zakládajících smluv přímo euroskeptický proud. Právě pro svůj euroskepticismus patří Estonsko z hlediska naší studie k obtížným případům. U euroskeptických zemí jako např. Dánska nebo Velké Británie je obvykle kladen velký důraz na obhajobu národních zájmů, a tak je socializace do evropského prostředí mnohem obtížnější než u komunitárněji založených zemí.

Z estonských pověřenců na konventu se jednoznačně nejvýrazněji profiloval vládní alternát Henrik Hololei, který byl jediným pověřencem Estonska, jenž se relativně často ujímal slova. Jeho vystoupení lze považovat za reprezentativní pro postoj estonské vlády.

Estonsko v zásadě při konventních jednáních volilo dva postupy. Stejně jako ostatní malé státy se účastnilo jejich společných rokůvání, protože především v institucionálních otázkách byly jejich zájmy často shodné. Bylo tak jednou ze skupiny „*like-minded countries*“, které se v mnoha ohledech snažily postupovat společně (*srov. např. CONV 646/03*).

Druhá metoda, kterou Estonsko na konventu používalo, byla čistě unilaterální. Činilo tak kvůli svým národním charakteristikám, které je vzdalovaly od ostatních malých států. Dva faktory byly při spoléhání na jednostranný postup nejméně zásadnější: jednak historická zkušenost s ruskou dominancí a jednak značně liberální charakter estonského hospodářství.

Estonská delegáti se proto často snažili preventivně zabránit tomu, aby se v textu Ústavní smlouvy objevila jakákoli zmínka, která by v Estonsku mohla být chápána jako omezení národní suverenity, identity a svébytnosti. Henrik Hololei protestoval proti zmínce o federálním základu některých kompetencí Unie (*srov. Statement by Mr. Henrik Hololei... , 27.–28. 2. 2003*). Estonsko kladlo také důraz na jasnou zmínku o oficiálních jazycích Unie (*Statement by Mr. Henrik Hololei... , 17.–18. 3. 2003*); rozhodně též podporovalo jednomyslné rozhodování v zásadních otázkách zahraniční politiky nebo obrany

(*Statement by Mr. Henrik Hololei...*, 20. 12. 2002). Vzpomínka na sovětskou éru byla rovněž příčinou odmítání ustanovení o společném systému ochrany vnějších hranic (*Statement by Mr. Henrik Hololei...*, 3.–4. 4. 2003) nebo nesouhlasu s použitím termínu „bezprostřední sousedství“ (*immediate neighbourhood*), které Estoncům evokuje výraz blízké zahraničí, používaný ve zcela specifickém významu Ruskem.

Estonsko dalo během jednání konventu opakovaně najevo, že nehodlá připustit jakoukoli harmonizaci v hospodářské oblasti, která by pro něj vyznívala nepříznivě. To se týkalo především diskuze o harmonizaci daní, kterou estonští představitelé vždy ostře odmítali. To se dokonce stalo nejčastěji zdůrazňovaným tématem Estonska na konventu. S tím souvisí i jeho důraz na princip subsidiarity; Estonsko navíc navrhovalo, aby Evropská komise ve všech fázích svého postupu vždy zdůvodňovala, proč jsou všechny její kroky vhodnější než postup na úrovni státní nebo regionální (srov. *Position of the Estonian Government...*, 2002).

Celkově lze konstatovat, že Estonsko – i na evropské poměry malá země – se dokázalo na Konventu o budoucnosti EU prosadit. Jeho výrazná profilace v této diskuzi byla důsledkem značného aktivismu některých vládních představitelů. Významnou roli přitom hrála též ujasněnost estonských priorit, které byly následně na konventu jednoznačně artikulovány.

Nabízí se srovnání vcelku uspokojujících výsledků estonského působení na konventu a neúspěchu belgických požadavků např. během amsterodamské konference. Oba státy šly na jednání v podobné pozici; oba aktéři vystupovali s poměrně radikálními názory na budoucí uspořádání Evropské unie (ať už směrem k federalizaci, anebo naopak směrem opačným), jejich postoje ani v jednom případě nebyly podporovány silnými spojenci. Přesto však Belgie v Amsterdamu prosadila jen zlomek svých požadavků, zatímco Estonsko dosáhlo na konventu téměř všech svých cílů. Estonský úspěch je přitom v přímém protikladu k Moravcsikově představě, že aktér své požadavky prosadí tím obtížněji, čím jsou jeho preference rigidnější a odlišnější od ostatních (Moravcsik, 1998).

Vysvětlení opět nabízí koncept socializace a argumentace. Zásadní rozdíl mezi belgickým vyjednáváním v Amsterdamu a estonskou pozicí na konventu totiž spočívá v tom, že se Estonsko mohlo opírat o argumentativní logiku, která mu umožňovala přesvědčit ostatní účastníky jednání, že jeho požadavky jsou správné. Tento způsob jednání Estonci používali i ve velmi citlivých otázkách jako např. při jednání o ekonomické problematice (harmonizace daní) nebo v otázkách „národního zájmu“ Estonska (např. diskuze o „bezprostředním sousedství“ či o termínu „federální“ v textu návrhu Ústavní smlouvy).

Estonské angažmá na konventu tak představuje z hlediska socializace velice specifickou situaci. Na jedné straně byla socializace estonských pověřenců natolik hluboká, aby velmi přesně pochopili a akceptovali pravidla fungování konventu, což jim umožnilo úspěšně hájit své zájmy. Tyto zájmy ale současně na druhé straně neproděly pod vlivem konventních jednání na rozdíl od ostatních zkoumaných případů žádné zásadní proměny. Estonská socializace – ač relativně omezená – tak umožnila Estonsku dosáhnout výsledků, jež by na klasické mezivládní konferenci pro zemi této velikosti zůstaly jen vzdálenou metou.

Obecně lze tedy říci, že všechny malé a středně velké země využívaly jednacích metod umožňujících jim přesvědčit svou argumentací ostatní, respektive socializovat se do takových prostředí, která by jim zajistila uplatnění jejich názoru nebo naopak ztotožnění s názorem názorově nepřilíživé skupiny. Všechny zkoumané menší země současně projevovaly zájem o vytváření *ad hoc* koalic, které byly proměnlivé a vytvářely se podle projednávaných témat. Tím a snahou o kompromis a o konsenzus především v rámci pracovních skupin a stranických uskupení se vzájemná interakce zástupců menších zemí ve svých parametrech podobala způsobům a technikám vyjednávání ve výborech a v pracovních skupinách Rady, v kolegiu Komise a v COREPERu. Do určitého bodu fungovala snaha najít společné řešení, vzájemná socializace a kultura kompromisu, typické pro de-

liberativní demokracii. Čím více se však blížilo rozhodování o nejdůležitějších a nejcitlivějších otázkách skutečně konstitučního charakteru, chování a jednání zástupců menších zemí (o velkých už vůbec nemluvě) se začalo podobat vyjednávání na IGC či na summitech. Zde pak začínala automaticky fungovat „dvouúrovňová hra“ (*two-level game*), základ liberálního intergovernmentalismu a mechanismus, umožňující „hrát současně pro domácí publikum“ (viz Zahradilův odchod z konventu, Kavanův úvodní příspěvek, irská soustavná opozice chartě či Hololeiovo striktní odmítání termínu *immediate neighbourhood*).

* * *

Závěrečné zhodnocení provedeme ve čtyřech krocích. Nejprve krátce srovnáme způsob a taktiku vyjednávání Irsko, Belgie, České republiky a Estonska na Konventu o budoucnosti EU. Poté znovu poukážeme na zjištěná specifika metody konventu, zejména na roli socializace a argumentativní logiky. Posléze shrneme základní rozdíly mezi ideálním typem deliberativního tělesa konventního charakteru a zkoumanými konventy. A nakonec zhodnotíme použitelnost metody konventu do budoucna.

Zatímco při hodnocení své úspěšnosti na posledních IGC vyjadřovaly Belgie a Irsko spíše omezenou spokojenost či mírnou nespokojenost s dosaženými výsledky, s výsledky konventního jednání vyslovovaly obě delegace spokojenost. To se týkalo jak Charty základních práv EU, tak především Konventu o budoucnosti EU. Ačkoli obě země volily výrazně odlišný přístup k jednáním Konventu o budoucnosti EU a jejich pozice byla zpočátku mnohdy zcela protichůdná, výsledný dokument byl oběma delegacemi na závěr jednání přijat pozitivně (výjimkou byl pouze jeden irský delegát). Celkově je tedy možné konvent z pohledu Irsko a Belgie považovat za úspěšnější než dvě výše popisované mezivládní konferenci.

Hodnocení chování dvou nových členských států, jimž jsme věnovali pozornost, je poněkud odlišné. Jak již bylo řečeno, nelze provádět srovnání výsledků konventních jednání s předchozími IGC, neboť se jich Česká republika ani Estonsko neúčastnilo. Ovšem samotný Konvent o budoucnosti EU byl oběma delegacemi (s výjimkou Jana Zahradila) hodnocen pozitivně. Překvapivý byl zejména úspěch Estonska, které prosazovalo otázky, které vybočovaly z hlavního proudu, anebo mu dokonce protiřečily. Důležitou roli zde zřejmě hrála jednotná pozice estonské delegace (jako přímý protiklad české roztržičnosti), ale vliv mělo i velké množství vystoupení estonských pověřenců a jejich srozumitelná argumentace.

Konvent je bezesporu zcela specifickým nástrojem, který kombinuje parlamentní a diplomatické metody. Jeho výhodou je širší spektrum zainteresovaných aktérů, větší transparentnost, reprezentativnost a otevřenost. Jeho mandát je však vždy omezený. Konvent se jeví být jakousi „předsmluvní“ fází, která se díky velkorysejšímu časovému rámci a větší intenzitě setkání a *diskuzí* soustředí na hledání konsenzu. Umožňuje rovněž jednat s přihlédnutím ke střednědobé, nikoli krátkodobé, či dokonce aktuální perspektivě EU (jak se mnohdy stává v závěru IGC). Závěrečné *vyjednávání* o výstupech ovšem ponechává na IGC. Pro tvorbu a odsouhlasení základních smluv EU bez následného schválení IGC totiž nedisponuje dostatečnou legitimitou. Konvent a IGC nepředstavují tedy dva odlišné přístupy, ale vzájemně se doplňující kroky jak při tvorbě zásadních změn v evropském integračním projektu, tak i při vyjadřování souhlasu s nimi.²¹

Ukázalo se, že formování aliancí – jak je známe z IGC – je na konventech tak, jak zatím proběhly, nemyšlitelné a že spolupráce a afiliace zde (obdobně ke COREPERu) probíhá podle celé řady různých dělicích čar. Proto se na konventu zrodila celá řada nejrůznějších neformálních i formalizovanějších skupin a platform spolupráce a současně docházelo k fluktuaci členů podle momentálních priorit, respektive projednávaných otázek.

Základním předpokladem plně funkčního deliberativního modelu a významným katalyzátorem sociálního učení je však vedle dostatečného časového prostoru na solidní dis-

kuzi a argumentaci symetrie aktérů a stejná možnost iniciovat řečové akty, dotazovat se, zpochybňovat, otevírat diskuzi (Maurer, 2003, s. 187). Tato podmínka nebyla ani u jednoho ze zkoumaných konventních shromáždění splněna. Právě pracovní postupy a autoritativní, místy manipulativní chování prezidenta Konventu o budoucnosti EU a jeho sekretariátu s významným vlivem na dění v plénu budily nejčastější a nejhlasitější kritiku. Tím byl omezen či asymetricky rozdělen přístup k informacím, jejichž komplexnost již tak dalece přesahovala tradiční, respektive bilaterální vyjednávání. Výrazně negativní vliv měly také krátké lhůty k vyjádření se k jednotlivým návrhům článků, k připomínkám či k protináměrům.

Přes tyto nedostatky obou konventních fór se ale podařilo delegacím zkoumaných menších zemí prosazovat své názory poměrně úspěšně. U starých členských států lze dokonce tvrdit, že jejich subjektivně vnímaný úspěch byl na Konventu o budoucnosti EU výrazně vyšší než na předchozích IGC. Naše analýza se však soustředila pouze na malé a střední země, a proto by bylo možné efektivitu metody konventu vztáhnout i na země velké až po provedení další studie, která by zkoumala jejich vliv na jednání konventu a klasických IGC. Metoda konventu se zároveň zdá přijatelná i pro nové členské státy, i ty méně socializované delegace (jako estonská) s úspěchem využívaly deliberativního charakteru konventu a pomocí argumentů prosadily celou řadu svých požadavků.

Aby se ale dalo oprávněně tvrdit, že metoda konventu vskutku odpovídá v úvodu definované *deliberativní demokracii*, musel by jakýkoli budoucí konvent přesněji definovat a vymezit pravomoci předsednictva, oddělit funkci předsednictva a přípravného výboru, zprůhlednit roli sekretariátu (suplujícího v tomto případě roli sekretariátu Rady na IGC) a zkvalitnit pracovní postupy konventu. Současně se potvrzuje, že „konstituční“ politika EU není žádným speciálním druhem politiky (Pollak, 2004), odlišným od „běžné“ či „normální“ politiky, ovládané především *evennement*, tj. bezprostřední perspektivou. Konvent dokázal k této „normální“ politice přidat jistou deliberační dimenzi a především pestrost zastoupení a otevřenost, nicméně ani jeden ze sledovaných konventů nelze vyhodnotit jako kvalitativně zásadně odlišnou metodu, blížící se k ideálně-typickému modelu konventu.

¹ V akademické obci je konvent v kontextu evropské integrace studován jednak jako historická událost, jednak jako metoda rozhodování o budoucnosti Evropské unie (srov. např. Beach, 2003; Fajmon /ed./, 2004; Höreth, 2003; Hoffmann, 2002; Hoffmann – Shaw, 2004; Maurer, 2003; Pitrová, 2004).

² Vzhledem k nejasnému dopadu poslední mezivládní konference, věnované Ústavní smlouvě, ji bude možné hodnotit až s dostatečným časovým odstupem, a proto jí v naší studii věnujeme jen omezenou pozornost.

³ Metodologické zdůvodnění výběru těchto čtyř zemí viz Teoretický rámec.

⁴ Tvrdá moc je podle Josepha Nye definována jako vojenská a ekonomická (tj. donucovací), zatímco měkká moc je spíše v širokém slova smyslu kulturní (atraktivita určitého modelu).

⁵ Existují samozřejmě i další kritéria, podle nichž by bylo možné vybrat sledované země (např. ekonomické, geopolitické či bezpečnostní), nicméně vzhledem k tomu, že je v EU v posledním desetiletí značně protežován populační koeficient a vzhledem k časté dichotomii velcí – malí, sledované v rozhodujících okamžicích evropské politiky, zvolili jsme jako kritérium výběru sledovaných zemí právě kombinaci populace a rozlohy.

⁶ Flexibilita se zabývá otázkou, do jaké míry by mělo být některým členským státům umožněno se zúčastnit integrace i tam, kde se do integrace nezapojí všechny členské státy.

⁷ <http://europa.eu.int/igc2000/>

⁸ Americkým konventem se chtěl inspirovat poslanec Evropského parlamentu Alain Lamassoure do té míry, že za ideální považoval, aby měl Konvent o budoucnosti EU formát pravého, zvoleného konstitučního shromáždění s neobnovitelným mandátem na jeden až dva roky (Lamassoure, 2001).

⁹ Ačkoli Konvent na přípravu Charty základních práv EU měl mandát poměrně úzký a velmi přesný, tj. vypracovat chartu, neopíralo se toto těleso o žádný klíčový dokument. U Konventu o budoucnosti EU pak byl mandát, stanovený Laekenskou deklarací, velmi volný a široký, prakticky (a úmyslně) konventisty k ničemu konkrétnímu nezavazoval.

¹⁰ Výraznou vadou na kráse této transparentnosti byl ovšem fakt, že např. u Konventu o budoucnosti EU byly přepisy jednání z pléna konventu (tzv. verbatim) ve francouzštině a příspěvky jednotlivých členů konventu pro změnu v jazycích, v nichž byly předneseny, tj. mnohdy v mateřských jazycích řečníků.

¹¹ Oficiální název zněl „Konference parlamentů Evropského společenství“, ovšem téměř výhradně se používal termín „assizes“.

¹² Od 17. prosince 1999 do 2. října 2000.

¹³ Bylo by iluzorní se domnívat, že termín „občanská společnost“ se zde automaticky kryje s pojmem „evropští občané“. Jak podotkl jeden ze pověřenců NGOs, šlo spíše o „elitní asociace“ (Deloche-Gaudez, 2001, s. 23).

¹⁴ Viz Laekenská deklarace, jež rozpracovala čtyři témata z Deklarace 23, připojené ke Smlouvě z Nice. Tyto čtyři body zahrnovaly: 1) přesnější rozdělení kompetencí mezi EU a členskými státy s přihlédnutím k principu subsidiarity, 2) statut Charty základních práv EU, 3) zpřehlednění a srozumitelnější formulaci Smluv o ES/EU, 4) roli národních parlamentů v evropské integrační architektuře (Deklarace 23 ke Smlouvě z Nice).

¹⁵ Za poukaz na bilaterální diplomacii autoři děkují jednomu z anonymních oponentů.

¹⁶ Viz Eurobarometr 59, jaro 2003, http://europa.eu.int/comm/public_opinion/archives/eb/eb59_en.htm

¹⁷ Svou roli sehrála i souběžně probíhající válka v Iráku.

¹⁸ Srov. <http://web.archive.org/web/20030218102323/www.euconvention.be/contributions/default.asp>

¹⁹ <http://www.mzv.cz/missionEU/Czech-non-paper-reform-institutions.doc>

²⁰ <http://www.zahradil.cz/html/publikace/old/manifest.htm>

²¹ Za zdůraznění této skutečnosti autoři děkují jednomu z anonymních oponentů.

Prameny

- CIG 87/2/04 REV 2 Treaty Establishing a Constitution for Europe, http://europa.eu.int/constitution/en/1stoc1_en.htm
- Confer 4778/00. Transmission Note, 28. 9. 2000, <http://db.consilium.eu.int/cigdocs/EN/4778en.pdf>
- Consolidated Version of the Treaty on European Union, 2002, http://europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/dat/C_2002325EN.000501.html
- CONV 646/03. Reforming the Institutions. Principles and Premises. The European Convention, Brusel, 28. 3. 2003, <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/03/cv00/cv00646en03.pdf>
- CONV 773/03. Minority Report – The Europe of Democracies, <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/03/cv00/cv00773en03.pdf>
- CONV 850/03. Draft Treaty Establishing a Constitution for Europe, [http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexapi!prod!CELEXnumdoc&lg=en&numdoc=52003XX0718\(01\)&model=guichett](http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexapi!prod!CELEXnumdoc&lg=en&numdoc=52003XX0718(01)&model=guichett)
- Laekenská deklarace o budoucnosti Evropské unie připojená k Závěrům Evropské rady v Laekenu, 14.–15. 12. 2001, <http://european-convention.eu.int/pdf/LKNEN.pdf>
- Position of the Estonian Government on the Future of Europe. Schváleno estonskou vládou 19. 11. 2002 a 14. 1. 2003, <http://www.eib.ee/pages.php/020801>
- Report on economic and monetary union of the European Community, 17. 4. 1989, http://aei.pitt.edu/archive/00001007/01/monetary_delors.pdf
- Statement by Mr. Henrik Hololei on External Action, 20. 12. 2002, <http://european-convention.eu.int/docs/speeches/6422.pdf>
- Statement by Mr. Henrik Hololei on Articles on the Competences of the draft Constitutional Treaty, 27.–28. 2. 2003, <http://european-convention.eu.int/docs/speeches/7240.pdf>
- Statement by Mr. Henrik Hololei on Articles 24–33 of the Draft Constitutional Treaty, 17.–18. 3. 2003, <http://european-convention.eu.int/docs/speeches/7592.pdf>
- Statement by Mr. Henrik Hololei on Articles on the Articles about the Area Based on Freedom, Security, and Justice of the draft Constitutional Treaty, 3.–4. 4. 2003, <http://european-convention.eu.int/docs/speeches/8351.pdf>

Další dokumenty na internetových stránkách

- <http://www.euconvention.be>
- <http://www.europa.eu.int>
- <http://www.europarl.eu.int/Europe2004>
- <http://www.europa.eu.int/futurum>
- <http://www.european-convention.eu.int>
- http://www.integrace.cz/integrace/konvent/konvent_default.asp
- <http://www.jeanmonnetprogram.org>
- <http://www.premier.fgov.be>
- <http://uu.eu.int>

Literatura

- Bausili, Anna Vergés (2003): The Constitutional Convention and Ireland. Federal Trust Online Paper, No. 21/03, www.fedtrust.co.uk/eu_constitution
- Beach, Derek (2003): Towards a New Method of Constitutional Bargaining? Federal Trust Online Paper, No. 13/03, www.fedtrust.co.uk/eu_constitution
- Bellamy, Richard (2003): The Normality of Constitutional Politics: an Analysis of the Drafting of the EU Charter of Fundamental Rights. Constitutionalism Web-Papers, ConWEB, No. 6 (2003), <http://les1.man.ac.uk/conweb/>
- Bellamy, Richard – Schlönlau, Justus (2003): The Good, the Bad and the Ugly: The New for Constitutional Compromise and the Drafting of the EU Constitution. Federal Trust Online Paper, No. 33/03, www.fedtrust.co.uk/eu_constitution

- Berridge, G. R. (2002): *Diplomacy – Theory and Practice*. 2nd ed. New York: Palgrave, 2002.
- Bradley, Kiefer St. C. (2001): *The Role of National Parliaments in EU Affairs: Home Thoughts from Abroad*, <http://www.icel.ie/Kieran%20Bradley%20paper.DOC>
- Cohen, Joshua – Sabel, Charles (1997): *Directly-Deliberative Polyarchy*. *European Law Journal*, Vol. 3 (1997), No. 4, s. 313–342.
- Convention Watch – Evaluation of the Work and Results of the European Convention (S. 1.), <http://www.euonline.net>
- Corbett, Richard (1998): *The European Parliament's Role in Closer EU Integration*. London: Palgrave, 1998.
- Corbett, Richard (1993): *The Treaty of Maastricht. From Conception to Ratification: A Comprehensive Reference Guide*. London: Longman Current Affairs, 1993.
- Deloche-Gaudez, Florence (2001): *The Convention on a Charter of Fundamental Rights: A Method for the Future*. *Notre Europe, Research and Policy Paper*, No. 15, www.notre-europe.asso.fr/fichiers/Etud15-en.pdf
- Dinan, Desmond (ed., 2000): *Encyclopedia of the European Union*. Boulder – London: Lynne Rienner, 2000.
- Dinan, Desmond – Vanhoonaeker, Sophie (S. 1.): *IGC 2000 Watch*, <http://www.eustudies.org/IGCWatchSeries.html>
- Donat, Marcell von (1997): *To je summit. Šéfové vlád mezi sebou*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1997.
- Drulák, Petr (2001): *The Problem of Structural Change in Alexander Wendt's Social Theory of International Politics*. *Journal of International Relations and Development*, Vol. 4 (2001), No. 4, s. 363–379.
- Duff, Andrew (2003): *A Liberal Reaction to the European Convention and the IGC*. *Federal Trust Online Paper*, No. 23/03, www.fedtrust.co.uk/eu_constitution
- Elster, Jon (1998): *Deliberative Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- Eriksen, Erik – Fossum, J. (eds., 2000): *Democracy in the European Union: Integration Through Deliberation?* Routledge: London – New York, 2000.
- Fajmon, Hynek (ed., 2004): *Cesta České republiky do Evropské unie*. Brno: CDK, 2004.
- Flockhart, Trine (2005): *Complex Socialisation: A framework for Understanding Social Learning*. In: Flockhart, Trine (ed.): *Socialising Democratic Norms: The role of International Organisations for the Construction of Europe*. London: Palgrave, 2005.
- Gillet, Lisa (2003): *Country Report: Ireland*, <http://www.fedtrust.co.uk/uploads/constitution/crireland.pdf>
- *Government Policy Paper Addressed to the Belgian Parliament on the 1996 IGC (S. 1.)*, http://www.europarl.eu.int/igc1996/pos-be_en.htm
- Habermas, Jürgen (1996): *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: Polity Press, 1996.
- Hoffmann, Lars (2002): *The Convention on the Future of Europe – Thoughts on the Convention Model*. *Jean Monnet Working Paper*, No. 11/02.
- Hoffmann, Lars – Shaw, Jo (2004): *Constitutionalism and Federalism in the „Future of Europe“ Debate: The German Dimension*. *Federal Trust Online Paper*, No. 23/04, www.fedtrust.co.uk/eu_constitution
- Höreth, Marcus (2003): *From Deliberation to Bargaining: The Limits of the Convention Method*. Paper presented at the EPIN meeting on 3rd May, 2003, http://www.epin.org/papers/CommandAnalysis/07_Hoereth_bargConvlm.pdf
- Checkel, J. T. (1999): *Social construction and integration*. *Journal of European Public Policy*, Vol. 6 (1999), No. 4, s. 545–560.
- Checkel, J. T. (2001): *Why Comply? Social Learning and European Identity Change*. *International Organization*, Vol. 55 (2001), No. 3, s. 553–588.
- Christiansen, Thomas – Falkner, Gerda – Jørgensen, Knud Erik (2002): *Theorising EU Treaty Reform: Beyond Diplomacy and Bargaining*. *Journal of European Public Policy*, Vol. 9 (1999), s. 12–32.
- Kohout, Jan – Fogada, Juraj (2003): *Konvent: Metoda, ambice, příležitost*. *Střední Evropa*, ročník 19 (2003), číslo 117, s. 14–24.
- Königová, Lucie (2002): *Evropská politika nové české vlády*. *Listy SFPA*, júl – august 2002, s. 23–24.
- Königová, Lucie (2004): *Geneticky modifikované organizace? Twinning jako případ transnacionální interakce*. *Mezinárodní vztahy*, ročník 39 (2004), číslo 1, s. 7–26.
- *Konvent je zlom v evropských dějinách (2003)*. *Rozhovor Jana Macháčka a Ludka Bednáře za revue Střední Evropa s českým pověřencem v evropském konventu Josefem Zieleniecem*. *Střední Evropa*, ročník 19 (2003), číslo 117, s. 31–39.
- Kratochvíl, Petr (2004): *IGC 2003: Positions of 10 Central and Eastern European Countries on EU Institutional Reform*. *CEEC-Debate, Country Report Czech Republic*, *Trans-European Political Studies Association*, May 2004, www.tepsa.be
- Kroupa, Lubomír (2002): *Metoda Konventu – začátek transparentnějších rozhodovacích procesů v EU*, <http://integrace.cz/integrace/tisk.asp?id=455>
- Lamassoure, Alain (2001): *What Prospects After Nice*. *Commentaire*, No. 94 (Summer 2001).
- Macek, Lukáš (2003): *Konvent přinesl reformu jiného typu*. *Rozhovor s Lukášem Mackem, poradcem senátora Josefa Zieleniece*, http://integrace.cz/default_ie.asp
- Magnette, Paul (2003): *Why and How Arguing in a Constitutional Convention?* *Federal Trust Online Paper*, No. 34/03, www.fedtrust.co.uk/eu_constitution

- Maurer, Andreas (2003): Less Bargaining – More Deliberation – The Convention Method for Enhancing EU Democracy. *Internationale Politik und Gesellschaft*, No. 1 (2003), http://fesportal.fes.de/pls/portal30/docs/FOLDER/IPG/IPG1_2003/ARTMAURER.HTM
- Memorandum on the IGC from the Governments of Belgium, Luxembourg and the Netherlands, 7. 3. 1996, http://www.europarl.eu.int/igc1996/pos-be_en.htm
- Metoda konventu o budoucnosti EU (S. 1.). *Europeum – Fórum pro evropskou politiku*, http://www.europeum.org/cz/Analyzy/EPF_metoda_konvent.pdf
- Moravcsik, Andrew (1998): *The Choice for Europe*. Ithaca: Cornell University Press, 1998.
- Norman, Peter (2003): *The Accidental Constitution. The Story of the European Convention*. Brussels: Euro-Comment, 2003.
- Peterková, Jana (2004): Úvod do mezinárodního vyjednávání a komunikace. *Mezinárodní vztahy*, ročník 39 (2004), číslo 2, s. 49–65.
- Petite, Michel (1998): *The Treaty of Amsterdam*. Jean Monnet Working Paper, No. 2/98, <http://www.jeanmonnetprogram.org/papers/98/98-2-.html>
- Phinnemore, David (2004): *The European Convention, the 2003 IGC and the Future of Enlargement*. Federal Trust Online Paper, No. 23/04, www.fedtrust.co.uk/uploads/constitution/04_04.pdf
- Pinder, John (2001): *Nice – Towards a federal or an intergovernmental Europe?* In: Jopp, Mathias – Lippert, Barbara – Schneider, Heinrich (eds.): *Das Vertragswerk von Nizza und die Zukunft der Europäischen Union*. Berlin: Europa Union, 2001.
- Pitrová, Markéta (2004): *Kandidátské země na Konventu o budoucnosti Evropské unie*. In: Fajmon, Hynek (ed.): *Cesta České republiky do Evropské unie*. Brno: CDK, 2004, s. 123–135.
- Plečický, Petr (2003): *Ústava Evropské unie – cesta k jednotnému státu?* *Střední Evropa*, číslo 117 (2003), s. 44–49.
- Pollak, Johannes (2004): *Democracy and the European Constitution: Majority Voting and Small Member States*. *Constitutionalism Web-Papers*, ConWEB Paper, No. 2 (2004), <http://les1man.ac.uk/conweb>
- Risse, Thomas (2000): *Lets Argue! Communicative Action in World Politics*. *International Organization*, Vol. 54 (2000), No. 1, s. 1–39.
- Risse, Thomas – Ropp, Stephen – Sikink, Kathryn (1999): *The Power of Human Rights*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Shaw, Jo (2003): *What's in a Convention? Process and Substance in the Project of European Constitution-building*. 89 Reihe Politikwissenschaft, Institute for Advanced Studies, Vienna, http://aei.pitt.edu/archive/00000747/01/pw_89.pdf
- Schimmelfennig, Frank – Sedelmeier, Ulrich (2002): *The Europeanisation of Eastern Europe. Evaluating the Conditionality Model*. Draft paper for the 2002 Bordeaux conference.
- Smerdel, Branko (2003): *The Convention on the Future of Europe and the Process of Constitutional Choice*. Federal Trust Online Paper, No. 35/03, www.fedtrust.co.uk/eu_constitution
- Tepsa Convention Report (2003) – *Positions of 10 Central and Eastern European Countries on EU Institutional Reforms: Analytical Survey in the Framework of the CEEC – Debate Project*, http://www.tepsa.be/html/CEECDebate_ConventionReport.pdf
- Weidenfeld, Werner (ed., 1998): *Amsterdam in der Analyse*. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 1998.
- Yataganas, Xenophon A. (2001): *The Treaty of Nice: The Sharing of Power and the Institutional Balance in the European Union – A Continental Perspective*. Jean Monnet Working Paper, No. 1/01, <http://www.jeanmonnetprogram.org/papers/01/010101.html>
- Zanon, Flavia (2003): *EU Constitutional Reform and the Convention Method*, http://www.iai.it/sections/pubblizzazioni/theinternationalspectator/tis_ultimonumero.asp

Poznámka

Stát vychází ze studie zpracované v rámci grantového projektu Ministerstva zahraničí RM 01/04/04. Autoři by rádi poděkovali Markétě Pitrové, Petru Drulákovi a třem anonymním oponentům za cenné připomínky a poznámky k předchozí verzi této stati. Plnou odpovědnost za obsah konečné verze textu nesou pouze autoři.